

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/2 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/2 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Рахманова Мавлуда Эркин қизи СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ССРГА ХАЛҚЛАРНИ МАЖБУРИЙ КЎЧИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	9-16
Икромжонов Акмалжон Махмуджонович ФАХРУДДИН ЎЗЖАНДИЙ ЯШАГАН ДАВРДА МОВАРОУННАҲР ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ВАЗИЯТ ВА ИЛМ ФАН РИВОЖИ.....	17-25
Холдоров Зоҳиджон Валижон ўғли ТУРКИСТОН ЛЕГИОНИНИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИ ТАРИХИДАН.....	26-34
Хамидова Дилфуза Улуғбек қизи НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС ИЖОДКОРЛАР НИГОҲИДА.....	34-41
Nag'ashboyev Qazbek Bozorboy uli SULTON RAHMONOV – SAYYORANING ENG KUCHLI ODAMI.....	42-49
Махмудов Махмуд Авазович ЯНГИ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТ ШАРОИТИДА ДЕҲҚОН ХЎЖАЛИКЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ ТАБАҚАЛАШУВИ.....	50-58
Mamatov Bektosh Tolibjon o'g'li YALANGTO'SH VANODIR VA ASHTARXONIY HUKMDORLAR.....	59-66

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Muminova Elnoraxon Abdukarimovna “YASHIL” IQTISODIYOTGA O'TISHNING HORIJY TAJRIBALARI.....	66-75
Файзуллоев Мирсаид Шухратович СОЛИҚ НАЗОРАТИ ТИЗИМИДА КАМЕРАЛ СОЛИҚ ТЕКШИРУВЛАРИНИ ЎТКАЗИШ АМАЛИЁТИ ТАҲЛИЛИ.....	76-85
Кахарова Нилуфар Эркинжоновна ОКР МЕТОДОЛОГИЯСИ ХАҚИДА ТУШУНЧА, МАҚСАДИ, АФЗАЛЛИГИ, ЖАРАЁНДАН КУТИЛАДИГАН НАТИЖАЛАР.....	86-91
Насруллоев Ҳаётжон Хабибуллоевич СОЛИҚ МАЪМУРЧИЛИГИГА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ОРҚАЛИ СОЛИҚ БАЗАСИНИ КЕНГАЙТИРИШ ЙЎЛЛАРИ.....	92-99
Rahmonov Mirvoxid Rajabovich HUDUDNING INVESTISION JOZIBADORLIGI OMILLARINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	100-107
Насруллоев Ҳикматулло Хабибуллоевич ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЖАДАЛЛАШТИРИШ УЧУН ЗАМОНАВИЙ РАҚАМЛИ ЕЧИМЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	108-115
Тоштемиров Шохруҳ Тошпўлатович ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ КАПИТАЛ ВА УНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВНИНГ АҲАМИЯТИ.....	116-120

Насимов Равшанжон Азимович МАМЛАКАТИМИЗДА СОЛИҚ ЮКИНИНГ СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАР ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИРИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	121-130
Nabieva Nilufar Muratovna MARKETING AUDIT AND ITS IMPACT ON IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF THE COMPANY.....	131-139
Отамуродов Нуриддин Нажмиддинович КИЧИК ВА ЎРТА БИЗНЕС ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ COVID-19 ИНҚИРОЗ ДАВРИДА УЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА СОЛИҚҚА ТОРТИШ МАСАЛАЛАРИ	140-148
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li TO'G'RIDAN – TO'G'RI HORIJYIY INVESTITISYALARNI JALB QILISHDA MAMLAKAT XATARLARINI KAMAYTIRISH.....	149-155
Yusupov Farruxbek Farxodovich O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SOLIQ MA'MURCHILIGIDA SOLIQ TO'LOVCHILARGA XIZMAT KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	156-162
Kunduzova Kumrixon Ibragimovna KICHIK BIZNES KORXONALARIDA MOLIYAVIY REJALASHTIRISH VA BYUDJETLASHTIRISHNING XUSUSIYATLARI	163-172
Зиёдинова Нилуфар Зариф қизи ИНВЕСТИЦИОН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШДА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТЛАРНИНГ ЎРНИ	173-179
Насимджанов Юнусжон Зоҳидович МАМЛАКАТИМИЗ ҲУДУДЛАРДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТОВАР ИШЛАБ ЧИҚАРУВЧИ ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ ЕР СОЛИҒИ МАЪМУРЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	180-187
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
Ҳакимов Акмалжон Мирзағаниевич ЦИВИЛИЗАЦИЯ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ГНОСЕОЛОГИК МОҲИЯТИ	188-192
Холмирзаев Нодиржон Низомжонович УРБАНИЗАЦИЯ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ СИЁСАТИ ВА УНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ	193-198
Voboqulov Abror Abdug'ani o'g'li “OPEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE GPT” TIL MODELINING FALSAFIY Tahlili	199-204
Ялгашев Бунёд Махмудович САМАРҚАНД ВОҲАСИ ЭТНИК ГУРУҲЛАРИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИ ВА УЛАРНИНГ ЯШАШ ТАРЗИ	205-213
Safarov Maqsudali ABU BAKR AR-ROZIYNING “TIBBI RUHONIY” (RUH TIBBIYOTI) ASARIDA G'AZABNI VA INSONNING O'Z KAMCHILLIKLARINI BARTARAF QILISH HAQIDA MULOHAZALAR	214-219
Сохибова Лола Жонибоевна ШАХС МАДАНИЙ САВИЯСИ – МАДАНИЙ РИВОЖЛАНГАНЛИК ИФОДАСИ	220-224

Адашова Махсума Махмудбоевна
ИМОМ АБУ МАНСУР МОТУРИДИЙ ВА МОТУРИДИЙЛИК ТАЪЛИМОТИ – ДУНЁ
ОЛИМЛАРИ НИГОҲИДА.....225-231

Mukhammediyarova Akhmaral
PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF NOOSPHERIC DEVELOPMENT IN THE
ECOLOGICAL AND GLOBAL SECURITY SYSTEM.....232-239

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Tilovov Ozod, Isoqulova Gulxon
FRAZEOLOGIK BIRLIKLARDA SONLARNING QO‘LLANILISHI VA ULARNING RAMZIY
MA‘NOLARI.....240-245

Surmilova Elena
GENDER STUDIES IN LINGUISTICS AND THEIR APPLICATION IN ENGLISH LANGUAGE
TEACHING246-252

Олимова Дилафрузхон Бахтиёржон қизи
ТИЛШУНОСЛИҚДА БАҲО КАТЕГОРИЯСИ ВА УНИНГ ЎРГАНИЛИШИ253-257

Djurayev Dilshod Mamadiyarovich, Radjabova Madinabonu Raimovna
XITOIY TILI GRAMMATIKASIDAGI “NATIJA TO‘LIQLOVCHISI (结果补语)”258-262

Azzamov Yusufjon Radjaboy o‘g‘li, Jo‘rayeva Xayriniso Shavkat qizi
EKOJURNALISTIKANING QO‘LLANILISH KATEGORIYALARI263-268

Fillipova Olga Igorevna
CONVERGENCE OF STYLISTIC DEVICES AS A CATEGORY OF REDUNDANCY.....269-278

Ismoilova Dilorom Rustamjon kizi
LEXICAL UNITS OF THE SEMANTIC FIELD “MURDER”279-285

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Ильясов Баходир Ильясович
ELEKTRON DAVLAT XIZMATLARINI KO‘RSATISHNING TASHKILY-HUQUQIY MEKANIZMI VA
UNING RIVOJLANISH YO‘LLARI286-293

Чориева Хуршидабону Хуррам қизи
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛАР ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИНИНГ
ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДА ИШТИРОКИ294-299

Хаётов Анвар Хусанович
ХАЛҚАРО ОЛИМПИА ҚЎМИТАСИНИНГ МУХТОР МАҚОМИ ВА ТУРЛИ ҲУҚУҚ
СУБЪЕКТЛАРИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИ300-307

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Журабекова Хабиба Мадаминовна
РЕЧЕВАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ308-315

Tursunova Aziza Xoshimovna WEB TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BILIMNI NAZORAT QILUVCHI DIDAKTIK VOSITALAR YARATISH USULLARI	316-321
Oblanazarov Faxriddin Asadovich FUTBOLCHILARNI TAYYORLASHDA TA'LIM VA MASHG'ULOTNING ASOSIY QONUN- QOIDALARINI AMALGA OSHIRISH	322-329
Isroilova Dildora Muxtarovna, Solijonova Dildora Ulugbekovna IJTIMOIY-SIYOSIY MATNLAR TARJIMASINI O'QITISHDA LINGVOMADANIY OMILLARNING O'RNI	330-335
Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li MAKTAB O'QUVCHILARI HUQUQIY TA'LIM – TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH BORASIDA OLIB BORILGAN TAJRIBA SINOV ISHLARI NATIJALARINING PEDAGOGIK TAHLILI	336-342
Jurayev Bobomurod Tojiyevich SHARQDA PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAYDONGA KELISHI VA RIVOJLANISHI	343-350

07.00.00 – Тарих фанлари

Махмудов Махмуд Авазович
Андижон давлат тиббиёт институти
Ижтимоий гуманитар фанлар
кафедраси катта ўқитувчиси

ЯНГИ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТ ШАРОИТИДА ДЕҲҚОН ХЎЖАЛИКЛАРИНИ ИЖТИМОЙ ТАБАҚАЛАШУВИ

Аннотация. Ушбу мақолада 1921-1929 йилларда Ўзбекистонда янги иқтисодий сиёсат шароитида деҳқон хўжаликлари ижтимоий табақалашуви, шунингдек ўзбек қишлоқларининг ижтимоий-иқтисодий аҳволи, кооператив ҳаракат қишлоқ хўжалигида етакчи мавқега эга бўлганлиги тўғрисида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: Янги иқтисодий сиёсат, кредит, қишлоқ хўжалиги, аграр ўзгариш, саноат, мустамлакачилик сиёсати.

Махмудов Махмуд Авазович
Старший преподаватель кафедры
социально-гуманитарных наук
Андижанского государственного
медицинского института.

СОЦИАЛЬНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ХОЗЯЙСТВ В УСЛОВИЯХ НЭП

Аннотация. В 1921-1929 годах в данной статье приведены сведения о социальном расслоении крестьянских хозяйств в условиях новой экономической политики в Узбекистане, а также о социально-экономическом состоянии узбекских деревень, о том, что кооперативное движение заняло ведущее положение в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: Новая экономическая политика, кредит, сельское хозяйство, аграрные преобразования, промышленность, колониальная политика.

Makhmudov Makhmud Avazovich
Senior teacher of the Department of Social
Humanities of Andijan State Medical Institute

SOCIAL CLASSIFICATION OF FARMS IN THE CONDITIONS OF THE NEW ECONOMIC POLICY

Annotation. In 1921-1929, this article provides information about the social stratification of peasant farms in the conditions of the new economic policy in Uzbekistan, as well as the socio-economic condition of Uzbek villages, the fact that the cooperative movement took a leading position in agriculture.

Key words: New economic policy, credit, agriculture, agrarian change, industry, colonial policy.

DOI: <https://doi.org/10.47390/B1342V3SI2Y2023N06>

Кириш

XX аср 20-йилларида Туркистон АССР ва Ўзбекистон ССРда қишлоқ хўжалигининг умумий аҳволи ва ўзбек қишлоқларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш режаларининг хилма-хиллиги ва уларнинг зиддиятли хусусиятлари доимо тарихчи-иқтисодчи олимларнинг эътиборини жалб келган. Хусусан, Янги иқтисодий сиёсат (НЭП) йилларида республиканинг кейинги ривожига тарихий воқеалар асосини ташкил этувчи жараёнлар юзага келди. Бу даврда бутун совет мамлакатини янгича йўлда ривожлантириш асносида Туркистон АССР ва кейинчалик Ўзбекистон ССРнинг иқтисодий ривожланиш йўлини белгиловчи зиддиятли ривожланиш режалари татбиқ этилди.

Ушбу мавзусининг долзарблиги Янги иқтисодий сиёсат шароитида ишбилармон ва тадбиркор деҳқон хўжаликларининг эволюцияси табиати ва хусусиятларини ўрганиш, уларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволини кўриб чиқиш асосида муайян вазиятларга танқидий баҳо бериш зарурати билан боғлиқ. Қишлоқ аҳолисининг бу қатлами НЭП йилларида совет ҳукуматининг тўлиқ ҳал этилмаган ва аниқ муносабат белгиланмаган масаласи бўлиб қолди, тадбиркор яқка хўжаликлар фаолияти бу йилларда мафкуравий қарашларга кўра, капитализмни тиклаш хавфини анча реаллаштирди. Бу Янги иқтисодий сиёсат охириги йилларида ички партия курашида кун тартибига чиққан “қулоқ” атамаси эди. “Қулоқ” хўжаликларига қарши кураш узоқ давр мобайнида Совет жамиятининг ривожланиш стратегиясини белгилаб берди.

Совет ҳукумати қишлоқ ишлаб чиқарувчиларининг мустақиллигини чеклаб, тадбиркорлик ташаббусини йўқ қилиш сиёсатини олиб борди ва бунда муайян натижаларга эришди. Бу натижа ўзбек қишлоғининг ҳам таназзулга юз тутиш йўлини бошлаб берди. Ўзбек қишлоғида хусусий мулкчиликнинг тугатилиши деҳқонларнинг ердан бегоналашишига, меҳнат манфаатдорлиги ва хўжаликни ривожлантириш иштиёқларининг сўниб боришига олиб келди.

Адабиётлар таҳлили ва методология

1924 йилдаги миллий-худудий чегараланишдан кейин Ўзбекистонда аграр ўзгаришларнинг янги босқичи бошланди. 1924-1925 йилларда қишлоқ хўжалигида ўлканинг меҳнат қилишга лаёқати бўлган аҳолисининг 85 фоизи банд эди. Аграр сектор маҳсулотларининг салмоғи бутун ялпи маҳсулотнинг қарийб 80 фоизини ташкил этарди. Саноатнинг 90 фоизи қишлоқ хўжалик хом ашёсини қайта ишлаш билан шуғулланарди. Бундай шароитда аграр ислохотнинг ўтказилиши чуқур ижтимоий аҳамиятга эга эди.

Янги иқтисодий сиёсатни ислоҳ қилиш йилларида аграр ўзгаришларнинг муҳим йуналиши бўлган мувофиқлаштирилган ер сиёсатининг ўтказилиши бўлди. Бироқ, унда аввалги йиллардаги аграр сиёсатнинг кўпгина жиддий нуқсонлари сақланиб қолган эди. Булар жумласига синфий ёндашувнинг устиворлиги қишлоқ аҳолиси орасида ҳар томонлама ижтимоий табақаланишни кучайтириш, Туркистон қишлоқларини социалистик қайта қуриш кирар эди. Мазкур ёндашув 1921-1922 йилларда амалга оширилган ер-сув ислохотида яққол ифодаланди. Аграр ислохот янги босқичининг

умумий вазифалари Туркистон компартиясининг V съезди ва Туркистон советларининг IX қурултойи (1920 йил сентябрь) қарорларида белгилаб берилган эди. Бу вазифаларни 3 гуруҳга бўлиш мумкин. Биринчи вазифа – социалистик йўналишда бўлиб, у “меҳнат билан шуғулланмайдиган бой-қулоқ хўжаликлари”ни тугатиш ва кўчманчи аҳолини ўтроқ ҳолатга ўтказишдан иборат эди. Иккинчи вазифа – “инқилобий-демократик хусусият”га эга бўлиб, у ерларни ерсиз ва кам ерли деҳқонлар, батраklar, чорикорлар ўртасида меҳнат нормалари бўйича таксимлашни ўз ичига оларди. Учинчи устивор йўналиш чор Россияси мустамлакачилик сиёсатининг кучли сарқитларини енгилга қаратилган бўлиб, бу сарқитлар шу нарсада ифодаланар эдики, маҳаллий аҳоли ерларининг кўпчилиги қисми, айниқса Столипин ислохотлари даврида чоризмнинг кўчириш сиёсати натижасида келгинди рус деҳқонлари томонидан эгаллаб олинган эди. Ислохотларнинг бошланиш даврига келиб қишлоқ хўжалигидаги кўчириб келтирилган рус аҳолисининг сони ҳаммаси бўлиб 8 фоизни ташкил этарди, лекин улар барча суғориладиган ерларнинг деярли ярмини эгаллаган ва маҳаллий аҳолига нисбатан ер билан 15 барабар кўп таъминланган эди[1; 165-166 б.].

1921-1922 йиллардаги ер ислохоти ҳар хил жараёнларни келтириб чиқарди. Бир томондан, у маълум маънода ер масаласини ҳал қилишга ёрдам берди. Бироқ маҳаллий ерсиз деҳқонларни ер билан таъминлаш соҳасида кўрилган бу тадбирлар Туркистон хўжаликларининг, айниқса, унинг ўзбеклар яшайдиган қисмига ниҳоятда кам манфаат келтирди, чунки уларга берилган ерлар қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириладиган барча ерларнинг 0,7 фоизини ташкил этар эди, холос.

1921-1922 йилларда ўтказилган ер-сув ислохоти ерсиз ва кам ерли деҳқонлар масаласини ва мавжуд ерлар тақсимотини тўла ҳал қилмади. Бу ислохот асосан ўлкага чор Россияси даврида кўчириб келтирилган рус деҳқонлари билан маҳаллий деҳқонлар ихтиёридаги ерларни барабарлаштириш масаласига қаратилган эди. Қисқача айтганда, 1921-1922 йиллардаги аграр ислохот чор Россияси мустамлакачилик тартиблари асосларини тугатди. Бироқ, ўлкада кўп ерлилик ва кам ерлилик сақланиб қолаверди.

Туркистонда янги иқтисодий сиёсатни мустақамлаш соҳасидаги қонунчилик мажмуида Туркистон Советлари МИКнинг 1922 йил 11 апрелдаги “Натура солиғи ҳақида”ги қарори муҳим аҳамиятга эга бўлди. Мазкур қарорга кўра деҳқонларнинг норозилигига сабаб бўлган озиқ-овқат развёрсткаси ўрнига ялпи ҳосилнинг 10 фоизи миқдорида озиқ-овқат солиғи белгиланди. Лекин орадан кўп ўтмай хўжаликнинг катта-кичиклигидан келиб чиқиб, солиқни табақалаштириш жорий этилди. Солиқ қуйидаги пропорцияларда олиниши белгилаб қўйилди: 2 десятинагача ери бўлган хўжаликлардан ҳосилнинг 5 фоизи миқдорида, 2-4 десятинагача ери бор хўжаликлардан – 10 фоизи, 4-6 десятинагача ери бор хўжаликлардан – 12 фоизи, 6-8 десятинагача ери бор хўжаликлардан – 14 фоизи, 8-20 десятинагача ери бор хўжаликлардан ҳосилнинг 16 фоизи миқдорида ва хоказо. Бу нафақат қишлоқдаги хўжаликларнинг турли тоифаларидан, айниқса, камбағал-батраklar катламларидан олинадигдн солиқни камайтирди, шу билан бирга ишлаб чиқаришни бошқаришда иқтисодий омиллардан фойдаланишга уриниб ҳам кўрилди.

XX асрнинг 20-йиллари ўрталарига келиб ўзбек қишлоқларининг ижтимоий-иқтисодий аҳволида бир оз силжишларга эришилди. Сабаби, янги иқтисодий сиёсатга ўтилиши муносабати билан деҳқонлар эркинроқ нафас олаётган эди. Озиқ-овқат

развёрсткасининг озиқ-овқат солиғи билан алмаштирилиши, айрим бозор механизмларининг тикланиши қишлоқ меҳнаткашларига ўзлари етиштирган ортиқча маҳсулотларини сотиш, қишлоқ хўжалик экинларини кўпайтириш имконини берди. Натижада деҳқон хўжаликларининг товар билан таъминланиши ошди, аҳолини турмуш даражаси бирмунча кўтарилди.

Янги иқтисодий сиёсат Совет Россияси манфаатларига хизмат қилишга асосланган бўлса-да, маълум маънода деҳқон хўжаликлари аҳолини яхшилашга муайян даражада ўз ҳиссасини қўшди. Бунда социализмни давлат йўли билан зўрлаб тиқиштиришдан воз кечилиб, уни аста-секин ривожлантириш йўли тугилди. Курашнинг революцион воситаларини мутлоқлаштиришдан озуқа олган давлат ҳокимияти тўғрисидаги бузиб юборилган ғоя тугатила бошлади. Янги иқтисодий сиёсат негизида ижтимоий жараёнлар бошқарилишининг бўлакча услубларига ўтиш, озиқ-овқат солиғи ва бозор, товар-пул муносабатлари орқали бошқариш ётарди. Бу ғайри иқтисодий эзиш ва мажбурлашнинг “фавқулудда” чораларидан қатъиян воз кечишни, социализм қурилиши шароитида шахсий манфаатнинг ҳал қилувчи аҳамиятини эътироф этишни билдирарди.

Қишлоқ хўжалигининг юксалишини таъминлашда иқтисодий рағбатлантиришнинг бошқа воситалари ҳам қўлланди, булар қатъий валютанинг жорий этилиши, қарз беришнинг янги тартибини белгиланиши, деҳқонларга давлат томонидан қарз беришни кенгайтириш, имтиёзлар белгиланиши, қишлоқ кооперациясининг авж олдирилишидан иборат эди[2; 184 б.].

Солиқ ишлари тартибга солиниб, хилма-хил кўринишдаги озиқ-овқат солиғидан ягона қишлоқ хўжалик солиғига ўтила бошланди. 1923 йил ўрталарида Фарғона областидаги деҳқон хўжаликларидан олинадиган ягона қишлоқ хўжалик солиғи ҳажмини ярмига қисқартириш, майда чорвадор хўжаликларни солиқдан батамом озод қилиш ва бирмунча йирикроқ хўжаликларга солинадиган солиқлар суммасини 50 фоизга камайтириш тўғрисида қарорлар чиқарилди. Хусусий ва хўжалик фаолиятининг ижара, ёллаш, артелларга бирлашиш ва хоказолар сингари хилма-хил шакллари бўлиши тан олинди.

Муҳокама

Янги иқтисодий сиёсат пахтачилик сиёсатига ҳам муайян ўзгаришлар киритди. Лекин бу ўзгаришлар чекланган тарзда эди. Бу даврда пахтачилик соҳасидаги давлат монополияси пахтачиликда рақобат ва соғлом товар-пул муносабатларининг намоён бўлиш имкониятларини чеклаб қўяр эди. Бироқ бунга қарамай, янгича сиёсат қийинчилик билан бўлсада, мавжуд маъмурий-буйруқбозлик усуллари ва тизимларини қайта кўриб чиқишни кун тартибига чиқарди. 1923 йил январда СССР Меҳнат ва Мудофаа Кенгаши қабул қилган қарорда Республика ичида пахтани харид қилиш давлат монополияси бекор қилиниши кўрсатиб ўтилган эди. Аини пайтда пахтанинг қатъий нархи бекор қилинди, чунки у пахта етиштириш ҳаражатларини қопламас эди. Пахтакор хўжаликларни товарлар билан таъминлашга эътибор кучайтирилиб, уларга ёлланма меҳнатдан фойдаланишга рухсат этилди, улар сув билан биринчи навбатда таъминланадиган бўлди, пахтакор хўжаликлар катта қисми от-улов солиғидан, камқувватли хўжаликлар озиқ-овқат солиғидан озод қилинди. Ушбу юқори самарали нарх сиёсати ва унинг товар билан тўла таъминланиши деҳқонларнинг кайфиятига,

уларнинг кўпроқ пахта етиштиришга интилишига ижобий таъсир кўрсатди. Фақат 1924-1926 йилларда республикада пахта экиладиган майдонларнинг 31,6 фоизга ошгани бежиз эмасди[4; 74 б].

Бу йилларда кооператив ҳаракат қишлоқ хўжалигида етакчи мавқега эга бўлди. Янги иқтисодий сиёсатнинг илк йилларида Туркистон Автоном Республикасида кредит кооперациялари анча кенг тарқалди ва улар деҳқон хўжаликлари ўртасида катта обрўга эга бўлди. Чунки, ўзбек қишлоқларида кам қувватли деҳқонларнинг нақд пул ҳисобидаги қарзга эҳтиёжи жуда катта бўлиб, бу масалада қишлоқларда бой-судхўрлик ва савдо капитали асосий ўрин эгаллар эди. 1921-1922 йилларда деҳқонларнинг 80-90 фоизи бой-судхўрлардан қарз олган, давлат томонидан кредит бериш деҳқон хўжаликларининг бор-йўғи 15-20 фоизини қамраб олган эди, холос. Янги иқтисодий сиёсат шароитида кам қувватли деҳқонларнинг ва умуман, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан банд бўлган хўжаликларнинг давлат ва кооперациялар томонидан кредит билан таъминланиши сезиларли даражада яхшиланди.

Якка деҳқон хўжалигини майда товар ишлаб чиқарувчи сифатида иқтисодий рағбатлантириш ғояси ирригацияни, пахтачиликни, боғдорчиликни, узумчиликни, чорвачиликни таназзулдан олиб чиқиш бўйича аниқ тадбирларни ишлаб чиқишда, маҳсулот ҳажмини кўпайтириш ҳамда саноат билан қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши ўртасидаги товар алмашувини жонлантиришда белгиловчи ғоя сифатида намоён бўлди[5; 27 б].

1923 йил октябрида Туркистонда 314 та кредит ширкатлари бўлиб, улар қарийб 58 мингта деҳқон хўжаликларини ўзида бирлаштирган. Жумладан, Сирдарё вилоятида – 23000, Фарғона вилоятида – 16000, Самарқанд вилоятида – 8000, Закаспий вилоятида – 9 минг, Етгисув вилоятида – 2000 деҳқон кредит ширкатларига аъзо бўлган[6; 179 б]. 1924 йил охирига келиб Туркистон қишлоқ хўжалик кредит ширкатлари 912 тага етиб, улар 18 та район иттифоқига бирлашди, бу ширкатларнинг аъзолари эса 233 минг 500 кишига етди[7; 22-28 б].

Бироқ, кооператив ҳаракатида муваффақиятлар билан бир қаторда унинг имкониятларидан тўла фойдаланилмаганлигини ҳам айтиб ўтиш лозим. Бунга ҳам қисман бўлсада, иқтисодиётнинг мафкуралашганлиги сабаб бўлди. Улар кредитлар бериш ва кооперативларга аъзолар қабул қилиш масалаларида яққол кўзга ташланди. Ҳар кимни ҳам кооперативга қабул қилавермасди. Синфий танлов мавжуд эди. Камбағалларга устуворлик бериларди.

Ўрта Осиё республикаларининг ижтимоий-иқтисодий қолоқлиги шароитида хусусий капитал фаолиятига руҳсат бериш ва ундан фойдаланиш масалалари мураккаб тус олди. Янги иқтисодий сиёсат жорий этилиши билан Туркистон АССРда хусусий капитал асосан, савдо ва майда саноат-хунармандчилик тармоқларида, шунингдек, қарз-кредит соҳасида кенг тарқалди. НЭПнинг дастлабки даврида Туркистонда хусусий капиталнинг ялпи улуши иқтисодиётнинг барча тармоқларида бошқа минтақаларга қараганда анча юқори бўлди. Бу Ўрта Осиёда республикаларида социалистик укладнинг анча заиф бўлгани, ўлкада феодал-патриархал муносабатларнинг сақланиб қолганлиги билан изоҳланади. Ўрта Осиё республикаларида 1925-1926 йилларда чакана товар айирбошлаш ҳажмининг 67 фоизи хусусий капиталга тегишли бўлди, холбуки иттифоқ бўйича бу бўйича кўрсаткич 40,7 фоизга тенг эди[8; 101-105б]. Қишлоқ жойлардаги

савдода хусусий капиталнинг салмоғи янада юқори бўлди. Масалан, Самарқанд вилоятида 1925 йилда қишлоқ жойларидаги чакана товар айирбошлашнинг 90 фоизини хусусий капитал эгаллаган эди. 1926 йилда баъзи пахтакор районларида деҳқонлар томонидан олинган кредитлар умумий миқдорининг 34 фоиздан ортиғи хусусий капитал хиссасига тўғри келди [9; 81 б]. Ўзбекистон ССР Қишлоқ хўжалик банки ўтказган текширувларга кўра, Фарғона области Асака районидаги 7 та қишлоқда 1925-1926 йилларда ўрганилган 604 та деҳқон хўжалигидан 316 таси ёки 52,3 фоизи хўжалик фаолиятини юритиш учун хусусий кишилардан қарз олган [10; 11 б].

Аграр соҳадаги бирмунча илгари силжишларга қарамай, қишлоқ хўжалигини тиклашга доир асосий масалалар ҳали ечилмаган, вазият мураккаблигича қолаётган эди. 1924 йилда деҳқончиликда фойдаланилган ерлар республикадаги мавжуд экин майдонларининг фақат 58,7 фоизинигина ташкил қилди, қишлоқ хўжалигининг ялпи маҳсулоти эса 1913 йилдаги даражанинг 47,2 фоизини ташкил этарди.

Қишлоқ иқтисодиётини юксалтиришнинг устувор омилларидан бири ўша даврда кенг миқёсли аграр ислохотни авж олдиришдан иборат эди. Уни амалга оширишнинг зарурлигини вужудга келган муаммоларининг кескинлиги тақозо қиларди. Чунки, ўлкада хануз ерсизлик сақланиб қолган эди. 1925 йилга келиб ҳар 100 та хўжалиқдан 13 таси экин экиладиган ерга эга эмасди. Ерсиз ва 2 десятинагача ерга эга бўлган хўжаликлар 71,8 фоизни ташкил этарди [4; 84 б]. Бу даврда ўзбек қишлоғида камбағал деҳқонлар аҳолининг аксарият қисмини ташкил этарди. 1925 йилда ўртаҳол деҳқонлар кам ерли деҳқонларга нисбатан 2-3 барабар кам эди. 1926 йилда Зарафшон ва Фарғона областларида 52 фоиз хўжалик бир десятинадан ҳам оз ерга эга бўлган. Зарафшон области бўйича 2 десятинадан оз ерга эга бўлган хўжаликлар 54 фоизни, Тошкент ва Самарқанд областлари бўйича эса 42 фоиз хўжаликни ташкил қилган.

Ўзбекистон қишлоқлари ўзига хос майда ва тарқоқ ер участкаларига бўлинганлиги билан ҳам ажралиб турарди. Майда деҳқон хўжаликлари асосан азалдан суғориладиган кичик худудларда, кўпроқ Фарғона водийсида, Тошкент, Зарафшон ва Хоразм вилоятларида тўпланган эди. Фарғона водийсидаги деҳқон хўжаликларига тегишли ер участкаларининг 25 фоизи қўшни қишлоқларда жойлашган эди. Бу ерларнинг ярми бошқа волост қишлоқлари худудида бўлган. Зарафшон областида ўртача 1 та хўжаликка 2,5 та ер участкаси, Хоразмда ўртача 1,5 участка тўғри келган. Ер эгалигининг бундай шакли ҳам муайян қийинчиликларни вужудга келтирган. Чунки, деҳқон хўжаликлари гоҳ у қишлоқдаги чек ерига, гоҳ бу қишлоқдаги ерига қатнаб деҳқончилик қилиши уларнинг кўп вақтини оларди. Айниқса, экинларни суғориш пайтида ёки ерни шудгор қилиш вақтида деҳқонларга қўшимча машаққат бўларди. Ер участкаларининг бундай тарқоқ ҳолда жойлашганлиги бу каби майда ерларнинг охирикўшатда айрим бой-бадавлат кишилар кўлида тўпланиб боришига шароит яратиб берган эди. Чунки, кўп ҳолларда у қишлоқдан бу қишлоққа қатнашдан безор бўлган деҳқонлар ўз участкаларини бойларга арзон-гаров сотиб юборишга мажбур бўлардилар.

Деҳқончиликнинг кўпроқ суғоришга асосланганлиги ҳам маълум мураккабликларни юзага келтирган. Фарғона, Тошкент, Зарафшон, Хоразм областларида деярли барча деҳқончилик ерлари суғориладиган ерлар эди. Сурхондарё областида суғориладиган ерлар 67,6 фоизни, Самарқанд областида 67,4 фоизни, Қашқадарё областида 59,3 фоизни ташкил этарди. Республика бўйича суғориладиган

ерлар барча экин майдонларининг 87 фоизини ташкил этган. Суғорма деҳқончилик хўжаликлардан жуда кўп меҳнат ва маблағ сарфлашни тақозо этарди. Чунки, суғориш тармоқларини, яъни ариқлар ва каналларни мунтазам тозалаб туриш, зарур жойларда тўғон ва дамбалар қуриш, уларни таъмирлаш каби ишлар жуда катта ишчи кучини талаб этган.

Хўжаликларнинг ижтимоий таркиби таҳлили кўрсатадики, иккинчи ер ислоҳоти арафасида Ўзбекистонда унумдор ерларнинг 30 фоиздан кўпроқ қисми «бой-қулоқлар» тасарруфида эди. Чунончи, Фарғона областида қулоқ ва майда помешчик хўжаликлари 39 фоиз ерга эгалик қилар эди. Самарқанд областида эса барча ерларнинг 32,7 фоизи қулоқ ва майда помешчиклар қўлида эди. Бошқа вилоятларда ҳам аҳвол шу кўринишда эди[11; 32 б].

Кўп ерлилар билан кам ерлилар ўртасидаги иқтисодий муносабатлар ижара асосига қурилар эди. Кам ерли деҳқонлар, мардикор ва чорикорлар ерни ва иш қуролларини ижарага олишар эди. Яъни, бу даврда 2 десятина ери бор хўжаликлар ҳам қўшимча ижарага ер олишга мажбур бўлган[4; 85 б].

Ўзбекистоннинг деҳқончилик районларида, айниқса, пахта экиладиган Фарғона области, Хўжанд, Мирзачўл, Пойариқ, Дамариқ, Ғиждувон ва бошқа баъзи бир районларда ижара муносабатлари жуда ҳам ривож топган эди. Улушбай ижараси кенг тарқалган бўлиб, бу айниқса Фарғона областида устунлик қилар эди. Бу вилоятда 3 десятинагача ери бўлган деҳқонлар одатда йирик ер эгаларидан улушбай ижара олишга мажбур эдилар. Айни бир вақтда 7 десятинадан ортиқ чек ери бўлган хўжаликлар ижарага ер берар эдилар.

1925 йилда Самарқанд, Тошкент ва Фарғона вилоятларида хайдаладиган ерларнинг 80 фоизи ижарага берилган. Қишлоқларда яшовчи йирик ер эгалари ўз ерларининг 95 фоизини, шаҳарларда яшовчи савдогарлар эса деярли барча ерларни ерсиз ёки кам ерли деҳқонларга ижарага берганлар. Бу ҳол ўз даврида «меҳнат қилмасдан даромад топиш», «бой-қулоқлар томонидан камбағал деҳқонларни эксплуатация қилиш» деб баҳоланган.

Ижарага ер олувчиларнинг кўпчилигини кам ерли деҳқонлар ташкил қилган. Чунончи, Қашқадарё вилояти Китоб волостида ижарага ер олувчи деҳқонларнинг 78,5 фоизини 1,3 десятинагача ери бўлган хўжаликлар ташкил қилган бўлса, Хоразм вилояти ижарачиларининг 59 фоизида 2 десятинагача ер бўлган.

Ўзбекистоннинг барча туманларида камбағал деҳқонлар ва кам қувватли ўртаҳол деҳқонларнинг аксарият қисми ер, от-улов ва асбоб-ускуналарни ижарага оларди. 1925 йилдаги статистик таҳлилларга кўра, бу йилда республикадаги деҳқон хўжаликларининг 29,2 фоизида иш ҳайвонлари йўқ бўлган. Бу ҳолат вилоятлар бўйича қуйидагича эди: Фарғона вилоятида 45,6 фоиз, Самарқанд вилоятида 27,5 фоиз, Тошкент вилоятида 26,4 фоиз, Хоразм вилоятида 13,8 фоиз, Қашқадарё вилоятида 7,7 фоиз, Зарафшон вилоятида 7,2 фоиз хўжаликларда иш ҳайвонлари бўлмаган[13; 56б]. Кўриниб турганидек, иш ҳайвони бўлмаган хўжаликлар асосан пахта етиштириладиган вилоятларда кўпчиликни ташкил қилган. Бунинг сабабларидан бири, пахтачилик вилоятларида ерга асосан пахта экилганлиги учун, деҳқон хўжаликларида иш ҳайвонларини ем-хашак билан таъминлашдаги қийинчиликлар билан изоҳланади.

1925 йилда иш ҳайвонларининг асосий қисми маълум табақа кишилар қўлида,

яъни катта ер эгалари кўлида тўпланган эди. Бу йилларда 10 десятинадан ортиқ ерга эга бўлган хўжаликларнинг 50 фоизидан кўпроғида 4-5 тадан иш ҳайвонлари бўлган.

«Помешчик-бой» хўжаликлари тасарруфида иш ҳайвонлари билан бир қаторда қишлоқ хўжалик асбоб-ускуналарининг катта қисми ҳам тўпланган эди. Ер-сув ислоҳоти арафасида республикада асосий қишлоқ хўжалик асбоблари омов, кетмон, ўроқ ва мола эди. Хатто мана шу содда қишлоқ хўжалик асбоблари ҳам кўпгина деҳқон хўжаликларида йўқ эди. Масалан, 1925 йилдаги таҳлилга кўра, Самарқанд вилоятида омовчи бўлмаган хўжаликлар 54,8 фоизни, Тошкент вилоятида 43,6 фоизни, Фарғона вилоятида 35,2 фоизни, Зарафшон вилоятида 12 фоизни ташкил этган. Айрим жойларда бу фоизлар янада кўпроқни ташкил этган. Масалан, Фарғона вилояти, Балиқчи волостидаги Тулкиобод қишлоғида омовчи йўқ хўжаликлар 91,2 фоизни, Қумтепа қишлоғида 76,3 фоизни, Хўжаобод қишлоғида 66,4 фоизни ташкил қилган[11; 33b].

Қишлоқ хўжалик асбоблари бўлмаган хўжаликлар зарур асбобларни ҳам ижарага олганлар. Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларида барча деҳқон хўжаликларининг 25 фоизи қишлоқ хўжалик асбоб-ускуналарини ижарага олиб ишлатганлар. Ижара шартлари турли кўринишларда бўлган, яъни фойдаланиш эвазига етиштирилган ҳосилнинг маълум бир қисмини асбоб эгасига бериш ёки асбоб эгасининг ерида ишлаб бериш ва ҳоказо.

Натижа

Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турганидек, ер-сув ислоҳоти арафасида Ўзбекистондаги деҳқон хўжаликларининг катта қисми ерсиз ёки кам ерли шунингдек, иш ҳайвонлари ҳамда иш қуролларига муҳтож бўлган. Улар бу нарсаларни ижарага олишга мажбур бўлганлар, охир-оқибатда республикада чорикорлик муносабатлари кенг ёйилган.

Чорикорлар ер эгасидан маълум ер бўлагини ижарага олиб, унга ўз кучи, иш ҳайвони ва асбоб-ускуналари билан ишлов бериб ҳосил етиштирган ва етиштирилган ҳосилнинг маълум бир келишилган қисмини ўзига олган.

Айрим чорикорлар ер билан иш ҳайвони, иш қуроллари ва турар жойни ҳам ижарага олганлар. Бундай ҳолларда чорикор етиштирилган ҳосилнинг тўртдан бир қисмини ўзида қолдирган, холос. Ҳосилнинг асосий қисми ер эгасининг кўлида қолган. 1923-1925 йилларда ҳукумат ўлкадаги чорикорлик муносабатларини бирмунча чеклашга доир қонунлар ишлаб чиқди. Бу даврда етиштирилган ҳосилнинг чорикорга тегадиган қисми кўпайиб борди. Агар 1915 йилда 51,6 фоиз чорикорлар ҳосилнинг ярмини ер эгасига берган бўлсалар, 1925 йилда бундай чорикорлар миқдори 31,5 фоизга қисқарди. Лекин бунга қарамай чорикорлар турмуш даражасининг ночорлиги сақланиб келмоқда эди. Чорикорлар ихтиёрида қоладиган ҳосил кўп ҳолларда уларнинг эҳтиёжлари учун етмас эди. Бундай шароитда улар қарзга ботиб қолардилар.

Давлат бу даврда барча деҳқон хўжаликларини, шунингдек чорикорларни кредит билан таъминлаш имконига эга эмас эди. Шу боисдан пулга муҳтож деҳқонлар асосан, бой-бадавлат кишилардан оғир шартлар эвазига қарзга пул олардилар. Қишлоқларда муҳтож кишиларга қарз берувчи судхўрлар бўлган. 1925-1926 йилларда Фарғона вилояти Асака волостидаги деҳқонларнинг 52,3 фоизи хусусий кишилардан қарз олганлар. Деҳқонлар олган қарзлари эвазига жуда катта фоиз тўлаганлар. Қарзлар фоизи Ўзбекистоннинг айрим жойларида 120 дан 225 фоизгача бўлган. Хусусий

шахслардан олинадиган натурал кредит шартлари бундан ҳам оғирроқ бўлган.

Хулоса

Умуман, Ўзбекистонда большевиклар ҳокимияти органлари аграр ислохотларнинг дастлабки босқичида бўлганидек, 1925-1929 йилларда ҳам қишлоқни ижтимоий қайта қуришнинг тарихий жиҳатдан синалган иқтисодий воситаларини, «капиталистик мамлакатлар»да деҳқонлар масаласини ҳал қилишнинг муҳим тажрибасини аввал бошиданоқ инкор этдилар. Коммунистик метрополиянинг большевик раҳбарлари марксизмнинг ҳаёлий ақидаларига таянган ҳолда ижтимоий-иқтисодий муносабатларни қайта қуришнинг асосий қуроли сифатида зўравонликни танладилар. Чунки янги иқтисодий сиёсат «ҳарбий коммунизм» даври учун хос бўлган усулларни бирмунча юмшатган бўлсада, умумий стратегик йўл ўзгармасдан қолган эди.

Адабиётлар/Литература/References:

1. ЎзР МДА, 25-фонд, 1-рўйхат, 862-иш, 165-166-варақлар.
2. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Иккинчи китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б. 184.
3. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Иккинчи китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. Тузувчилар: М.Жўраев, Р.Нуруллин, С.Камалов ва бошқалар. – Тошкент: Шарқ, 2000. – Б. 184.
4. Голованов А.А. Крестьянство Узбекистана: эволюция социального положения. 1917-1937 гг. – Ташкент: Фан, 1992. – С. 77.
5. Ғойибназаров Ш. Ижтимоий ривожланиш сабоқлари. 20-йиллар таҳлили. – Тошкент: Ўзбекистон, 1994. – Б. 21. (192 б)
6. Аминова Р.Х. Аграрные преобразования в Узбекистане в годы перехода Советского государства к НЭПу. – Ташкент: Наука, 1965. – С. 179. (345 с.) 7.ЎзР МДА, Р-236-фонд, 1-рўйхат, 678-иш, 20-28-варақлар.
7. ЎзР МДА, Р-197-фонд, 3-рўйхат, 905-иш, 101-102-варақлар.
8. ЎзР МДА, Р-197-фонд, 3-рўйхат, 614-иш, 81-варақ.
9. Два года работы правительства Узбекской Советской Социалистической Республики 1926 – 1927 – 1928. – Самарканд: 1928. – С. 11.
10. Зелькина Е. Очерки по аграрному вопросу в Средней Азии. – Москва: 1930. – С. 78.
11. Современный кишлак Средней Азии. Вып. III. – Ташкент: 1926. – С. 214.
12. Бюллетень Центрального статистического управления Узбекистана. 1925. №2. – С. 56.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES Special Issue

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).